

บทที่ 2

ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการโครงการที่อยู่อาศัย

ในบทนี้จะนำเสนอแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แบ่งเป็น 2 ส่วนดังนี้
ส่วนที่ 1 แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการประเมินผลโครงการ
ส่วนที่ 2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดหาที่อยู่อาศัยซึ่งดำเนินการโดยภาครัฐ

ส่วนที่ 1 แนวคิดเกี่ยวกับการประเมินผลโครงการ

2.1 ความหมายของการประเมินผลโครงการ

คำว่า การประเมินผลโครงการ (Program Evaluation) มีนักวิชาการได้ให้ความหมายหรือคำจำกัดความไว้หลายท่าน ซึ่งเมื่อพิจารณาแล้วความหมายของคำประกอบด้วยคำสองคำคือ การประเมิน (Evaluation) และโครงการ (Program)¹ ซึ่งมีผู้รวบรวมความหมายของการประเมินผลและโครงการไว้ดังนี้

2.1.1 การประเมินผล Evaluation

ใน Junior Dictionary ของธอร์นไดค์ และบาร์นฮาร์ท (Thorndike And Barnhart.1965: 222) ให้ความหมายว่า หมายถึงการประมาณหรือกำหนดคุณค่าซึ่งต่างจาก ครอนบาช (Cronbach Citing Serivan, M. 1980: 102-103) ที่อธิบายว่า หมายถึงการตรวจสอบหรือการสอบวัดอย่างเป็นระบบของสิ่งที่เกิดขึ้นอันเนื่องมาจากโครงการ เพื่อที่จะรวบรวมสิ่งที่ได้จากการตรวจสอบนี้ไปปรับปรุงโครงการ

การให้ความหมายคำว่า ประเมินผล ของครอนบาชนี้สอดคล้องกันกับการให้ความหมายของรอดซีและฟรีแมน (Rossi and Freeman.1988: 14) ให้ไว้กล่าวคือหมายถึงแบบแผนในการกำกับควบคุมการดำเนินการใช้โครงการ และการประเมินค่าคุณประโยชน์ของโครงการ

นอกจากนั้น ประชัย เปี่ยมสมบูรณ์ (2529 : 7) ได้กล่าวถึงความหมายของการประเมินผลว่า ในความหมายดั้งเดิมมักหมายถึง กระบวนการมุ่งแสวงหาคำตอบสำหรับคำถามที่ว่า

¹ สมบัติ สุวรรณพิทักษ์. "การประเมินโครงการ: ทฤษฎีและการปฏิบัติ", กรุงเทพฯ: กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2531 หน้า 32-33

นโยบาย/แผนงาน/โครงการบรรลุผลตามวัตถุประสงค์และเป้าประสงค์ที่กำหนดไว้แต่ต้นหรือไม่ระดับใด

แต่อย่างไรก็ตาม สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ (2525: 95) ก็ได้สรุปความหมายของคำว่า ประเมินผล (ซึ่ง สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ เรียกว่าการประเมินค่า) ไว้ว่า ในการประเมินค่าสิ่งใดก็ตาม จะต้องประกอบด้วย ส่วนประกอบ การที่ได้จากการวัดกับการตัดสินคุณค่าของส่วนประกอบ นั้นโดยการเปรียบเทียบส่วนประกอบที่ได้จากการวัดกับเกณฑ์การประเมินองค์ประกอบของ การประเมินค่า เขียนในรูปสูตรได้ดังนี้ การประเมินค่า เท่ากับ การวัด บวกด้วย การตัดสินใจ

จะเห็นได้ว่าการให้ความหมายค่า ประเมินผล ตามที่ สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ กล่าวนี้ การ ประเมินผลจะมีได้ก็ต่อเมื่อมีการวัด และนำสิ่งที่ได้มาจากการวัดไปเทียบกับเกณฑ์แล้วจึงทำการ ตัดสินใจ จากความหมายดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นว่าเป็นความหมายทั่ว ๆ ไปของคำว่า ประเมินค่า (หรือประเมินผล) โดยมีได้มุ่งหมายถึงการประเมินค่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นการเฉพาะ

ความสับสนในความหมายค่าประเมินผลที่มีผู้ใช้ไว้ไม่ตรงกันดังนี้ ศิริชัย กาญจนวาสี (2536 : 11-19) ก็เห็นว่า “เป็นคำที่มีผู้กล่าวถึงมากที่สุดคำหนึ่งแต่ก็มีความเข้าใจไม่ค่อยตรงกันซึ่ง ศิริชัย กาญจนวาสี ได้นำเสนอเกี่ยวกับความหมายของคำดังกล่าวนี้ได้มีการพัฒนาปรับเปลี่ยน มาเป็นลำดับได้แก่

- การประเมิน (Evaluation) คือการวัด (Measurement)

เป็นการให้ความหมายค่าประเมินผลในความหมายเดียวกันกับ คำว่าวัด (Measurement) ซึ่ง อยู่ในช่วง ค.ศ. 1920-1930 อันเป็นช่วงระยะที่การวัดมีการพัฒนาขึ้นมาก เกี่ยวกับเทคนิควิธีการต่างๆ การให้ความหมายการประเมินผลในลักษณะนี้มีข้อดีในแง่ทำให้การ ประเมินผลที่เกี่ยวข้องกับหลักการทางวิทยาศาสตร์ของการวัดซึ่งเน้นความเป็นปรนัยและความเที่ยงตรงของเครื่องมือ

- การประเมิน (Evaluation) คือการวิจัยประยุกต์ (Applied Research)

การให้ความหมายการประเมินในลักษณะนี้ ผู้ให้ความหมายเห็นว่ากิจกรรมในการ ประเมินผลมีลักษณะใกล้เคียงกับกิจกรรมการวิจัยเป็นอย่างมาก ทั้งในแง่ของระเบียบวิธีทางวิทยา ศาสตร์ การออกแบบเครื่องมือ และการวิเคราะห์ เป็นการมองการประเมินว่าเป็นวิทยาศาสตร์ ประยุกต์ หรือการวิจัยประยุกต์

ส่วนดีในการมีแนวคิดว่าการประเมินเป็นการวิจัยประยุกต์ ทำให้สามารถนำจุดเด่นของ ระเบียบวิธีวิจัยมาใช้เป็นแนวทางในการประเมิน เช่น การกำหนดและทดสอบสมมุติฐานการออกแบบการวิจัย การทดสอบทางสถิติ เป็นต้น

- การประเมิน (Evaluation) คือ การตรวจสอบความสอดคล้อง (Determining Congruence)

การให้ความหมายของการประเมินในลักษณะนี้ เกิดขึ้นจากประสบการณ์ของ Ralph W. Tyler ซึ่งเป็นผู้ริเริ่มการประเมินโครงการมัธยมศึกษาของสหรัฐอเมริกาติดต่อกันเป็นเวลา 8 ปี ทั้งนี้ ไทเลอร์ ได้กำหนดเกณฑ์การประเมินไว้ว่า ถ้าโครงการจัดการศึกษาประสบความสำเร็จแล้ว นักเรียนจะต้องเปลี่ยนพฤติกรรมไปในทิศทางที่พึงประสงค์สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการศึกษานั้น

แนวคิดของไทเลอร์ ทำให้เกิดความหมายของการประเมินว่า หมายถึงกระบวนการตรวจสอบความสอดคล้องระหว่าง “ผลที่ได้กับวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้” ซึ่งความหมายนี้ได้รับการยอมรับอย่างแพร่หลาย และมีอิทธิพลต่อวงการประเมินผลจนถึงปัจจุบัน ส่วนดีของการให้ความหมายเช่นนี้ ทำให้ผู้จัดทำโครงการมีการเขียนวัตถุประสงค์ของโครงการให้ชัดเจนขึ้นเป็นวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมที่สามารถตรวจสอบวัดได้

- การประเมิน (Evaluation) คือ การช่วยตัดสินใจ (Assist Decision Making)

ความหมายของการประเมินที่หมายถึง การช่วยตัดสินใจสำหรับผู้บริหารเกิดขึ้นในช่วงทศวรรษ 1960 ซึ่งเกิดจากการให้ความหมายของ ครอนบาช (Cronbach.1963; Alkin.1969) และ สตัฟเฟิลบีมกับคณะ (Stuffelbeam and other. 1971) ที่เห็นว่าการประเมินหมายถึงกระบวนการระบุและเสนอสารสนเทศเพื่อช่วยการตัดสินใจ

การให้ความหมายของการประเมินเช่นนี้มีส่วนดีในแง่ที่ว่า ทำให้มีการเสนอสารสนเทศที่เป็นประโยชน์ต่อการบริหารงานของผู้บริหาร ซึ่งจะทำให้เกิดการตัดสินใจอย่างมีเหตุผล แต่อย่างไรก็ตามยังมีส่วนจำกัดอยู่ที่ผู้ได้แย้งว่าการเน้นเฉพาะการให้สารสนเทศต่อผู้บริหารนั้นทำให้แคบและเป็นการให้ความสำคัญกับบุคคลเพียงกลุ่มเดียว ทั้งที่กลุ่มบุคคลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องที่ควรได้รับประโยชน์จากสารสนเทศของการประเมินเช่นกัน

- การประเมิน (Evaluation) คือการบรรยายอย่างลุ่มลึก (Description or Portrayal)

การให้ความหมายการประเมิน ที่หมายถึงการบรรยายอย่างลุ่มลึก เกิดจากแนวคิดของ สเตคและเฟสเลย์ (Stake and Faseley. 1978) ซึ่งเน้นกิจกรรมการประเมินที่ “การบรรยายอย่างลุ่มลึก” เพื่อให้ได้สารสนเทศที่สนองความต้องการและความสนใจของผู้ใช้ ส่วนการตัดสินใจคุณค่าให้ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของผู้ใช้สารสนเทศเป็นสำคัญ

การบรรยายอย่างลุ่มลึกในที่นี้หมายถึงการบรรยายความสัมพันธ์และความสอดคล้องของสิ่งที่คาดหวัง สิ่งที่เกิดขึ้นจริงและเกณฑ์มาตรฐานของโครงการ นอกจากนั้นในแง่ของระเบียบวิธี ที่

ใช้ในการค้นหารวบรวมข้อมูล เพื่อให้เกิดการบรรยายอย่างลุ่มลึก สดวกเสนอให้ศึกษาเฉพาะกรณี (Case study)

- การประเมิน (Evaluation) คือการตัดสินคุณค่า (Determining of Worth or Value)

ความหมายของการประเมินที่หมายถึงการตัดสินคุณค่าของสิ่งที่ประเมินเกิดจากแนวคิดของ สตรีเวน (Scriven. 1957, 1974, 1976) และปัจจุบันนี้ความหมายการประเมินดังกล่าวเป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวาง การประเมินตามนัยความหมายนี้ได้นำไปใช้โดยมีรูปแบบแตกต่างกัน เช่น การตัดสินคุณค่าโดยผู้เชี่ยวชาญ (Professional Judgement) และการตัดสินคุณค่าตามมาตรฐานวิชาชีพ (Professional Review) เป็นต้น

ส่วนดีในการให้ความหมายการประเมินว่า การตัดสินคุณค่าทำให้ภาพของการประเมินมีความสมบูรณ์ขึ้นในแง่บทบาทของการวัด การบรรยายและการตัดสินคุณค่า ถ้าผู้ประเมินมีความรอบรู้ในวิธีการและเนื้อหาของการประเมิน หรือผู้ประเมินมีประสบการณ์ก็จะทำให้การประเมินน่าเชื่อถือมากขึ้น

จากความหมายของคำว่าประเมินผลที่นำมาเสนอทั้งหมดนั้น โดยเฉพาะในส่วนที่ ศรีชัย กาญจนวาสิ นำเสนอไว้ แสดงให้เห็นว่าความหมายของการประเมินผล พัฒนาการมาเป็นลำดับ ควบคู่กับการวัด การวิจัย และการดำเนินโครงการ จนในท้ายที่สุด ปัจจุบันนี้เมื่อพูดถึงการประเมินผลแล้ว ในวงการนักวิชาการจะตระหนักดีว่าหมายถึงการตัดสินคุณค่าของโครงการนั่นเอง แต่อย่างไรก็ดีหากเราพิจารณาจากความหมายทั่ว ๆ ไปหรือความหมายกลาง ๆ ของคำว่า การประเมินนั้น ก็จะหมายถึง “กระบวนการรวบรวมข้อมูลของสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปเปรียบเทียบกับเกณฑ์แล้วตัดสินคุณค่าต่อข้อมูลของสิ่งนั้น ๆ” ดังนั้น ถ้าเราพูดถึงการประเมินผล “โครงการ” แล้ว ก็มีความหมายถึงการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับโครงการเพื่อนำข้อมูลที่ได้มานั้นมาเทียบกับเกณฑ์ แล้วตัดสินใจให้คุณค่าต่อข้อมูลหรือโครงการดังกล่าว (รัตนะ บัวสนธ์. 2540: 4-9)

สมชาย ดุรงค์เดช (2542: 2) ได้ให้ความหมายของคำว่า การประเมินผลคือ กระบวนการในการพิจารณากำหนดคุณค่าหรือระดับความสำคัญในการบรรลุวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้ จุดเด่นที่สำคัญของการประเมินผล คือ การนำผลการประเมินไปใช้ในการพัฒนาโครงการให้ดีขึ้นได้อย่างไร ผลการประเมินไม่เพียงแต่ระบุว่าโครงการนั้น ๆ ดีหรือไม่ดี สมควรจะดำเนินการต่อหรือไม่ แต่สามารถให้ข้อมูลได้อีกว่าหากต้องการปรับปรุงโครงการให้ดีขึ้นจะต้องไปพัฒนาอะไร หรือหากโครงการนั้นดีอยู่แล้วจะต้องพัฒนาให้ดีขึ้นกว่าเดิมได้อย่างไร

สมคิด พรหมจ้อย (2544: 29) ได้ให้ความหมายของการประเมิน (Evaluation) ไว้ว่า เป็นกระบวนการที่ก่อให้เกิดสารสนเทศ เพื่อช่วยให้ผู้บริหารตัดสินใจอย่างมีประสิทธิภาพสูง การประเมิน (Evaluation) เท่ากับ การวัด (Measurement) บวกด้วยการตัดสินใจ (Judgement) การประเมินเป็นการตรวจสอบความก้าวหน้าของโครงการหรือแผนงานตลอดจนการพิจารณาผลสัมฤทธิ์ของโครงการหรือแผนงานนั้น ๆ ว่ามีมากน้อยเพียงใดการประเมินผลเป็นกระบวนการบ่งชี้ถึงคุณค่าของโครงการ/ แผนงานกล่าวคือ แผนงาน/ โครงการที่ได้ดำเนินการไปแล้ว ได้ผลตามวัตถุประสงค์ของโครงการและแผนงานหรือไม่เพียงใด สามารถทำได้ทั้งการประเมินก่อนเริ่มโครงการ การประเมินขณะที่แผนงาน/ โครงการกำลังดำเนินการอยู่ และการประเมินผลแผนงาน/ โครงการจากการดำเนินงานได้สิ้นสุดแล้ว

เยาวดี ราชชัยกุล วิบูลย์ศรี (2542: 7) ได้สรุปความหมายของคำ ประเมินผล (Evaluation) ไว้คือ การประเมินผลเกี่ยวข้องกับตัดสินคุณค่าของสิ่งใดสิ่งหนึ่งอยู่เสมอ จึงอาจสรุปได้ว่า “Evaluation” เป็นคำที่ใช้ในการอธิบายและตัดสินคุณสมบัติบางอย่างของบุคคลหรือกลุ่มบุคคล รวมทั้งกระบวนการและโครงการต่าง ๆ ดังเช่น Encyclopedia of Educational Research ก็ได้ให้ความหมายของคำว่า “Evaluation “ ไว้ว่าเป็นการบรรยายคุณลักษณะที่ได้คัดเลือกมาสำหรับศึกษา แล้วพิจารณาคณะคุณลักษณะนั้น ทั้งในด้านความเหมาะสมและระดับของการยอมรับ

2.1.2 โครงการ

คำว่า “โครงการ” ในภาษาไทยนี้จะตรงกับคำว่า “Program” และ “Project” ในภาษาอังกฤษซึ่งส่วนใหญ่จะใช้ทดแทนกันเสมอ ๆ และมีผู้ให้ความหมายที่จะยกเป็นตัวอย่างพอสังเขป ดังนี้

สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ (2528: 96) ให้ความหมายว่า หมายถึง “แผนย่อยซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของแผนงานหรือเป็นกลุ่มกิจกรรมที่จะดำเนินในระยะเวลาที่กำหนดเพื่อให้บรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่ได้รับไว้” จากความหมายที่ให้ไว้นี้จะเห็นได้ว่าโครงการเป็นส่วนหนึ่งหรือเป็นส่วนย่อยของแผนงาน (Plan) และโครงการจะต้องประกอบไปด้วยกลุ่มกิจกรรม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ กิจกรรมเป็นส่วนย่อยของโครงการ กิจกรรมหลายกิจกรรมรวมกันเป็นโครงการนั่นเอง นอกจากนี้โครงการยังจะบอกเกี่ยวกับระยะเวลาในการดำเนินงานที่จะทำให้บรรลุวัตถุประสงค์อีกด้วย

นิตา ชูโต (2531: 6) ให้ความหมายโครงการไว้ว่า หมายถึง “ความคิดแนวทางกิจกรรมหรือผลรวมที่เกิดจากกิจกรรมที่ได้จัดวางไว้ในโครงการนั้น ๆ แนวคิดการจัดกิจกรรมหรือกลุ่มของกิจกรรมที่ดำเนินการอย่างมีระบบระเบียบ มีงบประมาณ และระยะเวลาการดำเนินการ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้”ตามความหมายที่กล่าวมานี้เห็นว่าจะมีความคล้ายคลึงกับที่ สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ ให้ไว้ข้างต้น

แต่อย่างไรก็ดี วีระพล สุวรรณนันทน์ (2525: 9-10) มองคำว่าโครงการมีได้หลายความหมายนอกเหนือจากชุดของกิจกรรม ตามที่กล่าวมา นั่นคือ โครงการอาจหมายถึง

- การร่วมกันระหว่างปัจจัยนำเข้า (Input) และกระบวนการ (Process)
- สาเหตุ (Cause) ถ้าในการประเมินผล หมายถึง การทำการวิเคราะห์สาเหตุและผล (Cause-effect Analysis) ซึ่งสาเหตุในที่นี้ก็คือโครงการ
- วิธีการ (Means) ถ้าในการประเมินผล หมายถึงการหาความสัมพันธ์ระหว่างวิธีการและ-
- ผล (Ends) ซึ่งวิธีการในที่นี้ก็คือโครงการ

การพยายามให้ความหมายโครงการตามที่ วีระพล สุวรรณนันทน์ ให้ไว้นี้จะเห็นว่าความหมายของโครงการจะเปลี่ยนไปตามลักษณะของการประเมินผล นั่นคือหากเราทำการประเมินผลด้วยวิธีใดก็ตาม โครงการก็คือสิ่งที่ทำให้เกิดผลอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นมานั่นเอง

ส่วน รัตนะ บัวสนธิ์ (2540: 3-4) ได้สรุปความหมายของโครงการไว้ว่า “โครงการ” หมายถึง ส่วนย่อยหนึ่งของแผนงานซึ่งประกอบด้วย กิจกรรมทรัพยากรในการดำเนินงาน และระยะเวลาในการดำเนินงานเพื่อการบรรลุเป้าหมาย/ วัตถุประสงค์ของโครงการนั้น การให้ความหมายของโครงการเช่นนี้ทำให้วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ ที่ปรากฏในความหมายได้ ดังภาพที่ 2.1

ภาพที่ 2.1 แผนภูมิ แสดงส่วนประกอบของแผนงาน

2.2 ประเภทของการประเมินโครงการ

รัตนะ บัวสนธิ์ (2540: 21) ได้จัดแบ่งประเภทของการประเมินผลโครงการไว้ สาม ประเภท ได้แก่

1. การประเมินผลโครงการก่อนการดำเนินงานหรือการประเมินผลก่อนการดำเนินโครงการ
2. การประเมินผลโครงการขณะดำเนินงาน หรือการประเมินผลขณะดำเนินโครงการ
3. การประเมินผลโครงการภายหลังสิ้นสุดการดำเนินงานหรือการประเมินผลภายหลังสิ้นสุดโครงการ

เนื่องจากการทำวิจัยในครั้งนี้เป็นการประเมินผลโครงการภายหลังสิ้นสุดการดำเนินงานแล้วฉะนั้นจึงขอเสนอเกี่ยวกับการประเมินผลโครงการหลังการดำเนินงานไว้ดังนี้

2.2.1 การประเมินผลโครงการหลังการดำเนินการ

หลังจากโครงการได้นำไปดำเนินการใช้และมีการประเมินผลโครงการขณะดำเนินการตามระยะเวลาที่กำหนดไว้จนกระทั่งสิ้นสุดโครงการดำเนินกิจกรรมของโครงการแล้ว ก็มีความจำเป็นที่จะต้องทำการประเมินผลโครงการอีกครั้งเพื่อให้รู้คำตอบต่าง ๆ เกี่ยวกับโครงการทั้งหมดในภาพรวมว่า ผลการดำเนินโครงการเป็นอย่างไร ก่อให้เกิดผลอื่นตามมาหรือไม่ซึ่งก็จะเป็นการประเมินผลโครงการแบบสรุปรวบยอด หรือการประเมินผลโครงการหลังดำเนินการ ซึ่งมีลำดับขั้นตอนในการประเมินดังนี้

1. ความหมายและลักษณะการประเมินผลโครงการหลังดำเนินการ

การประเมินผลโครงการหลังดำเนินการ บางครั้งเราจะพบว่าในภาษาอังกฤษตรงกับคำ "Post Evaluation Program หรือ Summative Evaluation Program และ Impact Evaluation Program" แต่ไม่ว่าจะใช้คำใดก็ตามการประเมินผลโครงการหลังดำเนินการก็คือการประเมินภายหลังจากได้นำโครงการไปใช้ดำเนินงานกับกลุ่มเป้าหมายครบตามระยะเวลาที่กำหนดออกแบบไว้

การประเมินผลโครงการหลังดำเนินการอาจแยกทำได้เป็นสองระยะกล่าวคือ ภายหลังจากโครงการดำเนินงานเสร็จสิ้น ก็ทำการประเมินทันที หรือทิ้งช่วงการประเมินออกไประยะหนึ่งแล้วจึงค่อยทำการประเมิน นอกจากนั้นก็อาจใช้ทั้งสองลักษณะร่วมกัน คือ ทำการประเมินทั้งภายหลังเสร็จสิ้นโครงการทันทีและทิ้งช่วงระยะเวลาการประเมินออกไปตามความเหมาะสมแล้วใช้ข้อมูล

จากสองส่วนประกอบกัน ซึ่งการประเมินทั้งสองลักษณะมีวัตถุประสงค์และเทคนิควิธีการประเมินค่อนข้างต่างกัน โดยจะได้กล่าวถึงต่อไปตามลำดับ

2. วัตถุประสงค์ของการประเมินผลโครงการหลังดำเนินการ

การประเมินผลโครงการหลังการดำเนินการ หรือการประเมินผลโครงการเมื่อเสร็จสิ้นการดำเนินงานมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญ ๆ สามประการ ได้แก่

ประการแรก เพื่อที่จะรู้ว่าการดำเนินงานของโครงการที่ผ่านมาทั้งหมดได้ผลเป็นไปตามที่กำหนดไว้ในวัตถุประสงค์ของโครงการตั้งแต่ในขั้นออกแบบวางแผนเริ่มแรกหรือไม่ เพียงไร

ประการที่สอง เพื่อที่จะรู้ว่ามีผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานของโครงการนั้นเป็นผลที่แท้จริงจากการดำเนินโครงการโดยตรงหรือไม่ และมีผลอื่นใดที่เกิดขึ้นอันเนื่องมาจากโครงการไปทำให้เกิดขึ้นโดยมิได้มุ่งหวัง หรือต้องการที่ให้เกิดขึ้น ซึ่งเรียกกันว่าผลกระทบหรือผลข้างเคียง

ประการที่สาม เพื่อที่จะรู้ว่ามีผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานของโครงการนั้นใช้ทรัพยากรในการดำเนินงานไปมากน้อยเพียงไร คุ่มค่าหรือไม่กับทรัพยากรที่ต้องสูญเสียไปและผลที่ได้จากโครงการเพียงพอกับความต้องการของผู้รับบริการจากโครงการหรือไม่

จากวัตถุประสงค์ทั้งสามประการนี้ เมื่อผู้ประเมินสามารถหาคำตอบให้ได้แล้วก็จะนำไปสู่การตัดสินใจสำหรับผู้บริหารหรือผู้ที่เกี่ยวข้องรับผิดชอบโครงการในการขยายผลการใช้หรือยกเลิกการใช้โครงการ

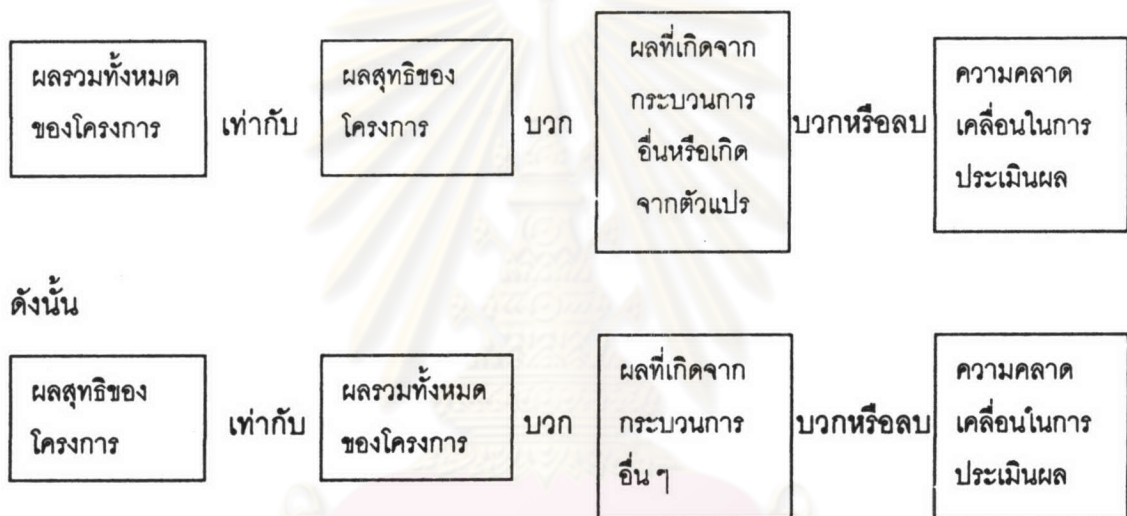
3. เทคนิคและวิธีการในการประเมินผลโครงการหลังดำเนินการ

ด้วยวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกัน สาม ประการข้างต้น การประเมินผลหลังการดำเนินโครงการจึงมีเทคนิควิธีการประเมิน สาม วิธีใหญ่ ๆ คือ

- การประเมินประสิทธิผลของโครงการ
 - การประเมินผลกระทบหรือผลข้างเคียงของโครงการ
 - การประเมินผลประสิทธิภาพและความพอเพียงของโครงการ
- ซึ่งมีรายละเอียดตามลำดับดังนี้

- การประเมินประสิทธิผลของโครงการ (Effectiveness Program Evaluation)

การประเมินประสิทธิผลของโครงการก็คือ การประเมินเพื่อจะรู้ว่าโครงการได้รับผลตามที่ต้องการหรือไม่ ทั้งนี้โดยยึดวัตถุประสงค์ของโครงการเป็นตัวเปรียบเทียบกับผลที่ได้รับโดยตรงจากการดำเนินโครงการทั้งหมด ซึ่งคำว่าผลที่ได้รับโดยตรงทั้งหมดนี้คิดจากผลที่ต้องการให้เกิดขึ้นจริงตามวัตถุประสงค์ของโครงการที่กำหนดไว้ หรือตรงกับที่รอสซีและฟรีแมน (Rossi, P.H. and Freeman, H.E. 1985: 190-191) เรียกว่า "Net Outcomes" และประชัย เปี่ยมสมบูรณ์ (2529: 194) เรียกว่า "ผลสุทธิของโครงการ" นั่นเองผลสุทธิของโครงการหาได้จากสมการดังนี้

โดยที่ ผลรวมทั้งหมดของโครงการ (Gross Outcomes) หมายถึงผลที่เกิดขึ้นทั้งหมดจากการดำเนินโครงการ หรือการเปลี่ยนแปลงทั้งหมดที่เกิดขึ้นกับผู้ร่วมโครงการในช่วงที่โครงการดำเนินการอยู่และสิ้นสุดลง

ผลที่เกิดจากกระบวนการอื่นหรือจากตัวแปรแทรกซ้อน (Effect of other processes or Extraneous confounding factors) หมายถึงผลที่เกิดขึ้นอันเนื่องมาจากสาเหตุอื่น ๆ ที่ไม่ใช่เกิดจากการดำเนินโครงการ แต่มีผลทำให้ผู้ร่วมโครงการเกิดการเปลี่ยนแปลงและเราหรือผู้ประเมินสามารถรู้สาเหตุหรือรู้ว่าเป็นเพราะตัวแปรใด

ความคลาดเคลื่อนในการประเมิน (Design Effects) หมายถึงผลที่เกิดขึ้นโดยความบังเอิญจากการทำการประเมินโครงการ เช่น ความคลาดเคลื่อนจากการวัดหรือจากการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการประเมิน ความคลาดเคลื่อนจากการสุ่มตัวอย่างเพื่อการประเมิน เป็นต้น

การประเมินประสิทธิผลของโครงการภายหลังโครงการดำเนินการสิ้นสุดลง ส่วนใหญ่จะทำการประเมินด้านบริบทแวดล้อม (Context) ด้านปัจจัยนำเข้า (Input) ด้านกระบวนการ (Process) และด้านผลผลิต (Product) ของโครงการตามแนวคิดรูปแบบการประเมิน

- การประเมินผลกระทบหรือผลข้างเคียงของโครงการ (Impact or Side Effect Program Evaluation)

ในการประเมินผลโครงการหลังดำเนินการ นอกจากเราต้องการคำตอบเกี่ยวกับผลการดำเนินงานของโครงการว่าเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้แล้วหรือไม่ คำตอบอีกประการหนึ่งที่เราจำเป็นต้องรู้ก็คือ ผลที่เกิดขึ้นนั้นเป็นเพราะการดำเนินงานของโครงการอย่างแท้จริงหรือไม่ หรือเป็นเพราะสาเหตุอื่น และผลจากการดำเนินโครงการดังกล่าวก่อให้เกิดผลอื่นใดเกิดขึ้นติดตามมาหรือไม่ คำตอบที่เราต้องการรู้ในลักษณะเช่นนี้ก็ คือ การประเมินผลกระทบหรือผลข้างเคียงของโครงการนั่นเอง

การประเมินผลกระทบและผลข้างเคียงของโครงการพิจารณาได้ สาม ลักษณะ กล่าวคือ **ลักษณะที่หนึ่ง** ผลที่เกิดขึ้นกับกลุ่มเป้าหมายในโครงการนั้นเป็นเพราะการจัดกิจกรรมของโครงการกับกลุ่มเป้าหมายโดยตรงหรือไม่ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่าการที่กลุ่มเป้าหมายมีการเปลี่ยนแปลงไปนั้นเป็นเพราะกิจกรรมของโครงการที่เราจัดขึ้นโดยตรง หรือในทางตรงกันข้าม กลุ่มเป้าหมายเปลี่ยนแปลงไปเพราะมีสิ่งใดสิ่งหนึ่งไปแทรกระหว่างการดำเนินกิจกรรมของโครงการ และสิ่งดังกล่าวนั้นเป็นตัวทำให้กลุ่มเป้าหมายเปลี่ยนแปลงไป (ลักษณะเช่นนี้ในการวิจัยเราเรียกว่า "ตัวแปรแทรกซ้อน" ซึ่งส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในกลุ่มเป้าหมาย) หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือผลกระทบของโครงการนั่นเอง ผลกระทบของโครงการใน **ลักษณะที่สอง** เราพิจารณาจากการที่ผลที่เกิดขึ้นกับกลุ่มเป้าหมายในโครงการไปทำให้เกิดผลอื่นติดตามมาในกลุ่มเป้าหมายนั้น กล่าวคือถ้าเราดำเนินโครงการหนึ่ง ๆ โดยมีการกำหนดวัตถุประสงค์ของโครงการไว้แล้วได้ผลตามที่กำหนดไว้ (ซึ่งก็คือประสิทธิผลของโครงการ) และผลดังกล่าวนี้ก็ทำให้เกิดผลอื่น ๆ ติดตามมาในในกลุ่มเป้าหมายในโครงการ ทั้ง ๆ ที่เราได้กำหนดไว้ในวัตถุประสงค์ของโครงการตั้งแต่แรกเริ่มผลที่ติดตามมานี้ก็คือผลกระทบหรือผลข้างเคียงของโครงการนั่นเองซึ่งผลกระทบของโครงการหรือผลข้างเคียงของโครงการก็อาจเป็นไปได้ทั้งในด้านบวกและด้านลบ **ลักษณะที่สาม** ของผลกระทบของโครงการก็คือผลของโครงการไปทำให้เกิดผลกับกลุ่มอื่น ๆ มิใช่กลุ่มเป้าหมายที่เรากำหนดไว้ในโครงการซึ่งกลุ่มอื่น ๆ ในที่นี้ก็คือ กลุ่มข้างเคียงของโครงการ

- การประเมินประสิทธิภาพและความพอเพียงของโครงการ (Efficiency and Sufficiency Program Evaluation)

จากการประเมินผลโครงการที่ผ่านมา ทำให้เราได้คำตอบว่าการดำเนินโครงการประสบความสำเร็จหรือความล้มเหลวตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ กล่าวคือหากผลการประเมินพบว่าผลของโครงการที่เกิดขึ้นไม่เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ในโครงการ ก็แสดงให้เห็นว่าโครงการดังกล่าวประสบความสำเร็จหรือความล้มเหลวในการดำเนินงานในตรงกันข้ามถ้าหากผลการประเมินพบว่าผลของโครงการที่เกิดขึ้นเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ย่อมแสดงว่าโครงการประสบความสำเร็จ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่าโครงการมีประสิทธิภาพ

แต่อย่างไรก็ตามแม้ว่าเราจะสามารถทำการประเมินโดยรู้คำตอบเกี่ยวกับประสิทธิผลของโครงการไปแล้วคำถามที่เกิดขึ้นตามมาก็คือ “ถ้าหากโครงการมีประสิทธิภาพแล้วผลที่ได้รับนั้นมีลักษณะประหยัดทรัพยากร หรือใช้ทรัพยากรในการดำเนินงานอย่างประหยัดมากน้อยเพียงไร” ซึ่งการตั้งคำถามในลักษณะนี้ ก็คือการประเมินผลประสิทธิภาพ (Efficiency Program Evaluation) ของโครงการนั่นเอง

การประเมินประสิทธิภาพของโครงการจะมุ่งเน้นพิจารณาจากการใช้ทรัพยากรในการดำเนินงานเปรียบเทียบกับผลของงานที่ได้รับซึ่งทรัพยากรในการดำเนินงานของโครงการก็ได้แก่ เงินงบประมาณของโครงการ เวลาในการดำเนินงาน จำนวนบุคลากร ตลอดจนวัสดุครุภัณฑ์ที่ใช้ประกอบ และในบรรดาทรัพยากรทั้งหมดที่กล่าวนี้ จะให้ความสำคัญที่การใช้เงินงบประมาณกับผลของงานที่ได้เป็นหลัก ทั้งนี้โดยอาศัยแนวความคิดทางเศรษฐศาสตร์ที่ว่าด้วยเรื่อง “การวิเคราะห์ต่อค่าใช้จ่ายตอบแทน (Cost / Benefit Analysis) และการวิเคราะห์ผลตอบแทนต่อค่าใช้จ่าย (Benefit / Cost Analysis)” มาใช้ในการประเมินประสิทธิภาพของโครงการ

การวิเคราะห์ผลตอบแทนต่อค่าใช้จ่ายในช่วงการประเมินผลหลังดำเนินการโครงการเป็นการวิเคราะห์ผลตอบแทนและค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นจริง ๆ ภายหลังจากได้มีการดำเนินโครงการเสร็จสิ้นไปแล้ว วิธีการวิเคราะห์คือการคำนวณเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายทั้งหมดและผลตอบแทนทั้งหมดของโครงการมาในรูปของตัวเงินเพื่อที่จะหาอัตราส่วนระหว่างผลตอบแทนและค่าใช้จ่าย (B/C Ratio) กล่าวโดยสรุปโครงการที่มีประสิทธิภาพนั้นก็คือ โครงการที่ให้ผลตอบแทนสูงกว่าค่าใช้จ่ายนั่นเอง หรือหากพิจารณาค่าที่หาได้จาก B/C นี้ก็คือโครงการที่ให้ค่าดัชนี B/C เป็นบวกนั่นเอง

นอกเหนือจากการที่เราสามารถรู้คำตอบว่าโครงการมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิภาพหรือไม่แล้ว แม้ว่าผลการประเมินจะชี้ให้เห็นว่าโครงการมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิภาพคำถามต่อไปที่อาจเกิดขึ้นก็คือ “โครงการที่จัดทำขึ้นสนองตอบความต้องการของกลุ่มเป้าหมายอย่างเพียงพอหรือไม่ หรือโครงการดังกล่าวจัดให้บริการตามความต้องการของผู้รับบริการมากน้อยอย่างไร” ซึ่ง

คำถามในลักษณะเช่นนี้ก็ให้เกิด “การประเมินความพอเพียงของโครงการ” (Sufficiency Program Evaluation) ตามมานั้นเองทั้งนี้การประเมินความพอเพียงของโครงการหาได้จากอัตราส่วนระหว่างผลลัพธ์ทั้งหมดของโครงการกับความต้องการในการรับบริการทั้งหมดของกลุ่มผู้รับบริการหรือกลุ่มเป้าหมาย ดังนี้ (ประชัย เปี่ยมสมบูรณ์. 2529: 373)

	A	เท่ากับ	O / N
เมื่อ	A	หมายถึง	ความพอเพียงของโครงการในการให้บริการ
	O	หมายถึง	ผลลัพธ์ของโครงการ
	N	หมายถึง	ความต้องการในการบริการ

4. การใช้ผลการประเมินผลโครงการหลังดำเนินการ

ผลที่ได้จากการประเมินภายหลังการดำเนินโครงการเรานำมาใช้เพื่อประกอบการพิจารณา ตัดสินใจว่า โครงการดังกล่าวนั้นควรที่จะให้มีการดำเนินต่อไปหรือไม่ หรือโครงการควรที่จะต้องระงับหรือล้มเลิกการดำเนินงาน ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการประเมินผลโครงการในลักษณะนี้ ผลที่ได้จากการประเมินจะมีความสำคัญอย่างยิ่งในเชิงนโยบายหรือเชิงบริหารขององค์กรใด ๆ ก็ตามที่เป็นเจ้าของโครงการซึ่งได้รับการประเมินเพราะเหตุว่าผลของการตัดสินใจต่อโครงการอันเนื่องมาจากข้อมูลที่ได้รับจากการประเมินผลจะส่งผลกระทบต่อเกิดภาพลักษณ์ความสำเร็จหรือความล้มเหลวของหน่วยงานองค์กรที่เป็นเจ้าของโครงการนั้น ๆ ด้วยเหตุนี้จึงไม่แปลกแต่อย่างใดที่เราจะพบว่าบางครั้งเมื่อมีการประเมินผลโครงการใดโครงการหนึ่งของหน่วยงานองค์กรบางแห่งแล้ว พบผลการประเมินโครงการดังกล่าวออกมาในลักษณะแสดงความล้มเหลว และนำไปตีพิมพ์เผยแพร่ให้สาธารณชนรับรู้ จะได้รับการโต้ตอบแก้ไขจากหน่วยงานที่เป็นเจ้าของโครงการนั้น ๆ อยู่เสมอ

นอกจากนั้นผลที่ได้รับจากการประเมินภายหลังเสร็จสิ้นโครงการ ก็จะสามารถนำไปใช้ในการพิจารณาเลือกแนวทางการดำเนินงานในโครงการที่ก่อให้เกิดผลสูงสุด โดยใช้ทรัพยากรในการดำเนินงานอย่างประหยัดอีกด้วย

2.3 ส่วนประกอบในการประเมินผลโครงการ

2.3.1 การประเมินด้านเทคนิค (Technical aspects) หลายโครงการอาจจะต้องมีการพิจารณาความเป็นไปได้ทางเทคนิคอย่างเช่นโครงการรถไฟฟ้าใต้ดินในเขตกรุงเทพมหานคร ซึ่งมีการโต้เถียงกันถึงความเป็นไปได้ทางด้านเทคโนโลยีว่าจะทำได้หรือไม่ หรือการสร้างรถไฟลอยฟ้าก็มีเทคโนโลยีที่จะสร้างได้หลายวิธี แต่ละข้อวิธีมีข้อดีข้อเสียต่างกันไป จึงต้องมีการประเมิน ซึ่งก็คือ

การรวบรวมองค์ความรู้ทางด้านเทคโนโลยีของเรื่องนั้น ๆ มาประมวลไว้ แล้วพิจารณาโดยผู้เชี่ยวชาญว่ามีความเป็นไปได้มากน้อยเพียงใด หรือเทคโนโลยีใดที่มีความเหมาะสมทางด้านเทคนิคกับสภาพการณ์ของโครงการนั้น ๆ ที่สุด

2.3.2 การประเมินด้านการเงิน (Financial aspects หรือ Financial analysis) การประเมินความเป็นไปได้ทางการเงินเป็นประเด็นสำคัญที่สุดที่เอกชนให้ความสนใจในการตัดสินใจลงทุน โดยพิจารณาว่าโครงการลงทุนนั้น ๆ ต้องใช้เงินจำนวนเท่าใด หาเงินมาจากแหล่งไหน เมื่อใด จะได้ผลตอบแทนจากการลงทุนอย่างไร ได้กำไรมากน้อยเพียงใด ถึงแม้จะเป็นโครงการของภาครัฐบาลเองก็คงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องคำนึงถึงหลาย ๆ ประเด็นข้างต้น

2.3.3 การประเมินด้านสังคมและการเมือง (Social and Political aspects) หลายโครงการ อาจจะผ่านการประเมินด้านอื่น ๆ แต่ไม่มีความเป็นไปได้ทางด้านสังคม หรือการเมือง เช่นสมมติว่าโครงการปรับปรุงการจราจรโดยวิธีการห้ามขายของบนทางเท้าทั่วทั้งกรุงเทพมหานคร อาจจะทำไม่ได้เพียงด้วยเหตุผลทางด้านสังคมที่ดูเหมือนว่ารัฐบาลกำลังรังแกคนยากจนที่พยายามหาเลี้ยงชีพอย่างสุจริตถ้าไม่ให้นักเหล่านี้ขายของบนทางเท้าต่อไป คนเหล่านี้อาจจะหันไปประกอบอาชีพที่ไม่สุจริตแทน หรืออาจจะเกรงว่าพรรคการเมืองของฝ่ายรัฐบาลจะเสียคะแนนนิยมจากคนที่เดือดร้อนจึงไม่กล้าที่จะดำเนินโครงการดังกล่าว หรือโครงการไฟฟ้าพลังงานนิวเคลียร์ ซึ่งรัฐบาลพยายามศึกษาที่จะนำมาสร้างภายในประเทศ แต่ยังไม่กล้าตัดสินใจดำเนินกรใด ๆ เพราะยังเกรงกระแสต่อต้านจากประชาชน เป็นต้น

2.3.4 การประเมินด้านเศรษฐศาสตร์ (Economic aspects) เป็นการประเมินโครงการที่ภาคเอกชนส่วนใหญ่ไม่ให้ความสนใจเท่าที่ควร เพราะเป็นการประเมินที่ไม่ได้ให้ความสนใจกับกำไรที่เป็นตัวเงิน แต่เป็นการประเมินที่มีความสำคัญมากสำหรับโครงการของภาครัฐบาลเอง หรือโครงการที่รัฐสนับสนุนให้ภาคเอกชนจัดทำ นั่นคือการประเมินว่าทรัพยากรที่ใช้ไปในโครงการหนึ่ง ๆ นั้นจะก่อให้เกิดประโยชน์ในลักษณะต่าง ๆ กับสังคมอย่างไรบ้าง เป็นการใช้อย่างมีประสิทธิภาพที่สุดต่อสังคมหรือไม่

2.3.5 การประเมินด้านการจัดการ (Managerial aspects) เป็นการพิจารณาว่าถ้าจะจัดทำโครงการนั้น ๆ ขึ้น การจัดการจะเป็นเช่นไร ซึ่งจะต้องมีการพิจารณาตั้งแต่ยังไม่ได้ตัดสินใจทำโครงการมิใช่จัดทำโครงการแล้วจึงมาพิจารณา เพราะวิธีการจัดการที่แตกต่างกันย่อมส่งผลถึงต้นทุนและผลประโยชน์ของโครงการที่แตกต่างกันไปด้วย ถ้ามิได้มีการพิจารณาให้รอบคอบไว้แต่

ต้นก็อาจเกิดปัญหาได้ในภายหลัง และอาจทำให้โครงการที่คิดว่าจะดีในตอนต้นกลายเป็นโครงการที่ล้มเหลวในภายหลังได้เช่นกัน ตัวอย่างเช่น โครงการด่วนขั้นที่สอง ที่มีการขัดแย้งกันระหว่างการทางพิเศษ กับบริษัทเอกชนผู้รับสัมปทานว่าฝ่ายใดจะเป็นฝ่ายจัดเก็บค่าผ่านทางและประเด็นอื่น ๆ อีกมากจนทำให้โครงการนี้อยู่ในภาวะชะงักงันไประยะหนึ่ง (เยาวเรศ ทับพันธุ์ , 2541: 2-3)

2.4 ประโยชน์ของการประเมินผล

การประเมินเป็นกิจกรรมที่สำคัญในวงจรการวางแผนและบริหารงานโครงการเพราะการประเมินมีประโยชน์อย่างยิ่งต่อการวางแผน และบริหารโครงการ ซึ่งพอจะสรุปได้ดังนี้

1. ช่วยให้ข้อมูลและสารสนเทศต่าง ๆ เพื่อนำไปใช้ในการตัดสินใจเกี่ยวกับการวางแผนงานและโครงการ ตรวจสอบความพร้อมของทรัพยากรต่าง ๆ ที่จำเป็นในการดำเนินโครงการ ตลอดจนตรวจสอบความเป็นไปได้ในการจัดกิจกรรมต่างๆ
2. ช่วยให้การกำหนดวัตถุประสงค์ของโครงการ มีความชัดเจน
3. ช่วยในการจัดหาข้อมูลเกี่ยวกับความก้าวหน้าปัญหาและอุปสรรคของการดำเนินโครงการ
4. ช่วยให้ข้อมูลเกี่ยวกับความสำเร็จ และความล้มเหลว ของโครงการเพื่อนำไปใช้ในการตัดสินใจ และวินิจฉัยว่าจะดำเนินโครงการในช่วงต่อไปหรือไม่ จะยกเลิกหรือขยายการดำเนินงานโครงการต่อไป
5. ช่วยให้ข้อมูลที่บ่งบอกถึงประสิทธิภาพของการดำเนินงานโครงการว่าเป็นอย่างไร คุ่มค่ากับการลงทุนหรือไม่ อย่างไร
6. เป็นแรงจูงใจให้ผู้ปฏิบัติโครงการ เพราะการประเมินโครงการด้วยตนเอง จะทำให้ผู้ปฏิบัติงานได้ทราบผลการดำเนินงาน จุดเด่น จุดด้อย และนำข้อมูลไปใช้ในการปรับปรุง และพัฒนาโครงการให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

2.5 วัตถุประสงค์ของการประเมินผลโครงการ

รัตนะ บัวสนธิ์ (4540: 18-21) กล่าวไว้ว่า วัตถุประสงค์ของการประเมินผลโครงการ (Program Evaluation Purpose) หรือบางครั้งก็เรียกว่า จุดประสงค์ของการประเมินผลโครงการ (Program Evaluation Objective) ซึ่งหมายถึงความต้องการเกี่ยวกับการประเมินผลโครงการที่ได้กำหนดไว้อย่างชัดเจนอย่างเฉพาะเจาะจง สามารถตรวจสอบได้ ตลอดมีความเป็นไปได้ในความ

ต้องการจากการทำการประเมินผลนั้น แอนเดอร์สันและบอล (Anderson, S.B. and Ball, S. 1978 : 14-35) กล่าวไว้ว่ามี 6 ประการคือ

ประการที่หนึ่ง เพื่อช่วยในการตัดสินใจนำโครงการไปใช้ ซึ่งได้แก่การประเมินว่าโครงการที่จัดทำขึ้นนั้นมีความจำเป็นมากน้อยหรือมีความสมเหตุสมผลหรือไม่ ความเป็นไปได้หรือคุ้มค่ากับเงินทุนใช้จ่ายต่าง ๆ เพียงไร โครงการเป็นที่ต้องการสำหรับกลุ่มเป้าหมายหรือจะได้รับการสนับสนุนแค่ไหนรวมทั้งขนาดและขอบเขตการนำโครงการไปใช้กว้างหรือแคบ เป็นต้นข้อมูลจากการประเมินเหล่านี้จะช่วยในการนำมาประมวลสรุปตัดสินใจ สำหรับผู้บริหารหรือแหล่งทุนที่จะตัดสินใจอนุมัติการนำโครงการดังกล่าวไปดำเนินการใช้ต่อไป

ประการที่สอง เพื่อช่วยในการตัดสินใจเกี่ยวกับการดำเนินโครงการต่อเนื่องต่อไปหรือขยายโครงการและการรับรองโครงการ ซึ่งได้แก่การประเมินภายหลังจากโครงการได้ดำเนินการเสร็จสิ้นไปแล้ว (ตามระยะเวลาที่กำหนดไว้) เป็นการประเมินเพื่อจะรู้ว่าโครงการดังกล่าวยังมีความจำเป็นต้องจัดให้มีอยู่ต่อไปหรือไม่ ผลที่ได้จากการดำเนินโครงการได้รับผลตอบแทนคุ้มค่ากับทุนที่สูญเสียไปมากน้อยเพียงใด และโครงการที่ดำเนินการไปนั้นก่อให้เกิดผลข้างเคียง (Side Effects) ทั้งทางบวกและทางลบหรือไม่

ประการที่สาม เพื่อช่วยในการตัดสินใจเกี่ยวกับการปรับปรุงโครงการซึ่งเป็นการประเมินเมื่อโครงการได้มีการนำไปดำเนินการระยะหนึ่ง หรือเป็นการประเมินในช่วงการดำเนินโครงการทั้งนี้โดยทำการประเมินเพื่อที่จะปรับปรุงส่วนต่าง ๆ ของโครงการอันได้แก่

1. วัตถุประสงค์ของโครงการ เพื่อที่จะรู้วัตถุประสงค์ของโครงการที่กำหนดไว้นั้นเมื่อมีการดำเนินโครงการไปชั่วขณะหนึ่ง มีความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายหรือไม่หรือได้รับการยอมรับสนับสนุนร่วมมือจากกลุ่มเป้าหมายในการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์มากน้อยเพียงใด
2. เนื้อหาของโครงการ เป็นการพิจารณาว่าเนื้อหาสาระหรือกิจกรรมต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ในโครงการมีความครอบคลุมเกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์โครงการหรือไม่ ลำดับขั้นตอนของกิจกรรมเป็นไปตามลำดับที่จะเอื้อต่อการบรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการเพียงไร นอกจากนั้นก็ยังพิจารณาอีกว่าเนื้อหาสาระของโครงการดังกล่าวมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับภูมิหลังหรือพื้นเพเดิมของกลุ่มเป้าหมายผู้รับบริการจากโครงการมากน้อยเพียงใด

3. วิธีการดำเนินโครงการ โดยพิจารณาว่าโครงการที่กำลังดำเนินการอยู่นั้นมีกลุ่มเป้าหมายร่วมโครงการเป็นจำนวนเท่าไร ครบหรือไม่ครบตามที่ได้กำหนดไว้ โครงการมีผู้ร่วมงานเพียง

พอหรือไม่ เท่าไร โครงการมีการดำเนินงานหรือดำเนินกิจกรรมเป็นอย่างไร กลุ่มเป้าหมายผู้ร่วมโครงการได้รับการเสริมแรงหรือสร้างแรงจูงใจอย่างไร ทำนองนี้เป็นต้น

4. สภาวะแวดล้อมของโครงการ หมายถึง การพิจารณาเกี่ยวกับนโยบายทางการเมืองหรือทางการบริหารของผู้บริหารที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินโครงการว่าให้การสนับสนุนการดำเนินโครงการหรือไม่อย่างไร สัมพันธ์ภาพระหว่างผู้ร่วมงานในโครงการมีลักษณะเช่นไร ชัดแย้งกันหรือไม่ เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินการต่อไปเพียงใด ทรัพยากรสนับสนุนอื่น ๆ ที่จำเป็นต่อการดำเนินโครงการมีเพียงพอมากน้อยเพียงใด ตลอดจนการยอมรับหรือให้การสนับสนุนและต่อต้านของสาธารณชนที่มีต่อโครงการเป็นไปในทิศทางใด เหล่านี้เป็นต้น

ประการที่สี่ เพื่อที่จะได้รับข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการให้ความสนับสนุนโครงการจากแหล่งต่าง ๆ ซึ่งได้แก่ การพิจารณาความสนับสนุนโครงการสาธารณชน การเมือง แหล่งเงินทุน รวมทั้งนักวิชาชีพอื่น ๆ โดยต้องการรู้ว่าแหล่งดังกล่าวนี้มีแหล่งใดบ้างให้การสนับสนุนโครงการอย่างแท้จริงเมื่อมีการดำเนินโครงการอยู่ในขณะนั้น ๆ

ประการที่ห้า เพื่อที่จะได้รับข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการขัดขวางต่อต้านโครงการจากแหล่งต่าง ๆ ในทางตรงกันข้ามกับวัตถุประสงค์ของการประเมินโครงการในข้อที่สี่ นอกจากเราจะต้องการรู้ถึงแหล่งให้การสนับสนุนโครงการแล้ว ในการดำเนินโครงการใด ๆ ก็ตาม บางครั้งโครงการดังกล่าวนั้นก็ได้รับการขัดขวางต่อต้านทำให้การดำเนินโครงการไม่อาจดำเนินไปได้โดยสะดวก และวัตถุประสงค์ของโครงการที่กำหนดไว้อาจจะไม่ได้รับการตอบสนอง ดังนั้นการรวบรวมข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ เพื่อพิจารณาว่าแหล่งใดบ้างที่ขัดขวางโครงการจึงเป็นสิ่งจำเป็น ทั้งนี้เพื่อจะได้แก้ไขปรับปรุงให้ดำเนินโครงการ ให้มีความเป็นไปได้โดยสะดวกต่อไป

ประการที่หก เพื่อช่วยให้เกิดความเข้าใจในกระบวนการพื้นฐานด้านต่าง ๆ ซึ่งหมายถึงการได้รับความรู้ความเข้าใจในพื้นฐานอื่นนอกเหนือจากความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโครงการที่ทำการประเมิน แต่ทว่ายังมีผลต่อโครงการ ได้แก่ พื้นฐานด้านการศึกษา ด้านจิตวิทยา ด้านสังคมวิทยา และด้านเศรษฐกิจเป็นต้น

นอกจากแอนเดอร์สันและบอล ที่ได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการประเมินผลโครงการไว้หก ประการดังข้างต้นแล้ว ไวส์ (Weiss, 1973 : 16-17 อ้างในประชัย เปี่ยมสมบูรณ์, 2529 : 29) ก็ได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์ของโครงการประเมินผลโครงการหรือการวิจัยเชิงประเมินไว้ว่าควรเป็นไปเพื่อการต่าง ๆ ดังนี้

1. เพื่อดำเนินงานต่อหรือเลิกดำเนินงานตามโครงการ

2. เพื่อปรับปรุงกระบวนการปฏิบัติในโครงการ
3. เพื่อเพิ่มหรือลดมาตรการและเทคนิคบางประเภทในโครงการ
4. เพื่อสร้างโครงการในลักษณะคล้ายคลึงกันในท้องถิ่น ๗
5. เพื่อแบ่งสรรทรัพยากรระหว่างโครงการที่ต่างแก่งแย่งแข่งขันกัน
6. เพื่อสนับสนุนหรือหักล้างกรอบทฤษฎีซึ่งเป็นรากฐานของโครงการ

อย่างไรก็ตาม มัวร์ซันด์ (Moursund, 1973 : 9 อ้างในปุระชัย เปี่ยมสมบูรณ์, 2529 : 29)

มีความเห็นว่าการประเมินผลโครงการมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญ ๆ สอง ประการได้แก่

1. เพื่อพิจารณาว่าการดำเนินงานบรรลุตามวัตถุประสงค์ของโครงการหรือไม่
2. เพื่อพิจารณาว่าวัตถุประสงค์ของโครงการที่ตั้งไว้เป็นเป้าหมายที่แท้จริงซึ่งกำลังเป็นจุดมุ่งหมายของการดำเนินงานใช่หรือไม่ และถ้าใช่ วัตถุประสงค์เหล่านี้มีความเหมาะสมหรือไม่

จากแนวคิดที่มีต่อวัตถุประสงค์ของการประเมินผลโครงการของบุคคลต่าง ๆ ที่นำเสนอผ่านมานั้น แม้จะดูเหมือนว่ามีความแตกต่างกัน แต่เมื่อพิจารณาแล้วก็อาจสรุปได้ว่าวัตถุประสงค์ที่สำคัญในการทำการประเมินผลโครงการนั้นมีอยู่ สามประการกล่าวคือ

ประการที่ หนึ่ง เพื่อรวบรวมข้อมูลช่วยในการตัดสินใจเกี่ยวกับความเป็นไปได้ของโครงการเมื่อนำไปใช้ดำเนินการ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ เพื่อตัดสินใจก่อนใช้โครงการ

ประการที่ สอง เพื่อรวบรวมข้อมูลช่วยในการตัดสินใจปรับปรุงส่วนต่าง ๆ ของโครงการเมื่อมีการนำโครงการไปใช้หรืออยู่ในระหว่างการดำเนินโครงการ

ประการที่ สาม เพื่อรวบรวมข้อมูลช่วยในการตัดสินใจเกี่ยวกับการขยายโครงการให้มีการดำเนินการอย่างต่อเนื่องต่อไปหรือเลิกล้มโครงการ

สรุป

จากการศึกษาความหมายและวิธีการประเมินผลโครงการตามแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบสำหรับการวิจัยในครั้งนี้คือ เป็นวิจัยประเมินผลโครงการหลังการดำเนินการโดยนำใช้หลักแนวและทฤษฎีข้างต้น เพื่อเป็นแนวทางในการทำวิจัยและดำเนินการวิจัยใน 2 ประเด็นที่สำคัญคือ การ ประเมินผลการดำเนินงานโครงการด้านกายภาพและประเมินผลการดำเนินงานด้านการเงินของโครงการ โดยการศึกษาเปรียบเทียบข้อมูลระหว่างแผนการก่อนการดำเนินงาน และผลการดำเนินงานโครงการภายหลังการเข้าอยู่อาศัยระยะเวลา 5 ปี

ส่วนที่ 2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการประเมินผลโครงการที่อยู่อาศัย ที่ดำเนินการโดยภาครัฐบาล

1. เรื่อง : การประเมินผลโครงการเคหะชุมชนคลองเตย

ผู้แต่ง : ชลธิดา แก้วจินดา

หน่วยงาน : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีที่แต่ง : 2540

วัตถุประสงค์ : เพื่อศึกษาสภาพเศรษฐกิจ สังคมและปัญหาการอยู่อาศัยของผู้พักอาศัยในโครงการ วิเคราะห์และประเมินสภาพข้อเท็จจริงเปรียบเทียบกับนโยบายและวัตถุประสงค์ของการเคหะแห่งชาติ เพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงโครงการพักอาศัยให้เขาต่อไป

ผลการศึกษา : พบว่า ผู้พักอาศัยส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 40-49 ปี มีสมาชิกในครัวเรือน 3-4 คน ผู้เช่าทั่วไปส่วนใหญ่มีอาชีพรับจ้าง และหาบเร่แผงลอยมีรายได้ครัวเรือนต่ำกว่า 5,000 บาทต่อเดือน สำหรับพนักงานการทำเรือที่ได้รับสวัสดิการพักอาศัยมีอายุการทำงานมากกว่า 15 ปี และเดิมเช่าที่อยู่อาศัยหรืออาศัยอยู่กับผู้อื่น ผู้พักอาศัยในสวนของผู้เช่าทั่วไปนั้น เดิมอาศัยอยู่ในบ้านบนที่ดินของการท่าเรือแห่งประเทศไทย ส่วนใหญ่เป็นผู้ได้รับสิทธิ์ตั้งแต่เริ่มโครงการ โดยพักอาศัยอยู่มากกว่า 10 ปี สำหรับสาเหตุของการเช่าพักอาศัย คือ ถูกไล่ออกจากที่อยู่อาศัย

โครงการเคหะชุมชนคลองเตยสามารถช่วยเหลือผู้มีรายได้น้อยที่เดือดร้อนที่อยู่อาศัย และมีแหล่งงานอยู่ในบริเวณคลองเตย ได้เช่าอาศัยเป็นระยะเวลาสั้น โดยไม่ต้องกังวลกับการถูกไล่ที่สำหรับพนักงานการทำเรือที่ได้รับสวัสดิการที่พักอาศัย มีความสะดวกในการเดินทางมาทำงาน และสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. เรื่อง : การประเมินสิ่งอำนวยความสะดวกโครงการเคหะชุมชนประชานิเวศน์ 3

ผู้แต่ง : ประภากร รัตนประดิษฐ์

หน่วยงาน : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีที่แต่ง : 2543

วัตถุประสงค์ : เพื่อประเมินสิ่งอำนวยความสะดวกด้านสาธารณูปโภค สาธารณูปการ ที่กำหนดในโครงการเคหะชุมชน ประชานิเวศน์ 3 ด้านกายภาพได้แก่ ประเภท ลักษณะรายละเอียด สภาพทางกายภาพ ที่ตั้งและจำนวนของสาธารณูปโภค สาธารณูปการ โดยเปรียบเทียบกับแผนงานโครงการและเกณฑ์มาตรฐานของการเคหะแห่งชาติและประเมินความพึงพอใจของผู้อยู่อาศัยในโครงการต่อสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการรวบรวมข้อมูล 3 วิธีได้แก่ 1). การสำรวจและสังเกตการณ์ภายในโครงการ 2). สัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและผู้อยู่อาศัยในโครงการ 3). แบบสอบถามความพึงพอใจของผู้อยู่อาศัยที่มีต่อระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการ

ผลการศึกษา : พบว่า ระบบสาธารณูปโภค และสาธารณูปการภายในโครงการส่วนใหญ่เป็นไปตามแผนงานและเกณฑ์มาตรฐานโครงการที่อยู่อาศัยของการเคหะแห่งชาติ บางส่วนที่ยังไม่มีการดำเนินการเนื่องจากมีอยู่ในชุมชนใกล้เคียงอย่างเพียงพอและเหมาะสมแล้ว และพบว่าปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อผู้อยู่อาศัยได้แก่ 1). ปัญหาน้ำท่วมขัง มีสาเหตุจากลักษณะทางกายภาพของพื้นที่รอบโครงการได้เปลี่ยนแปลงไป 2). ปัญหาความปลอดภัยในชุมชน มีสาเหตุมาจากลักษณะทางกายภาพของโครงการที่มีลักษณะเป็นชุมชนเปิด และมีทางเข้า-ออกหลายทางการดูแลตรวจตราทำได้ไม่ทั่วถึง 3). ชยะตกค้างและการจัดเก็บไม่ทั่วถึง มีสาเหตุจากจำนวนรถเก็บขยะมีไม่พอ 4). ความต้องการสวนสาธารณะและสนามกีฬาเนื่องจากในโครงการยังมีพื้นที่ว่างที่สามารถปรับปรุงเป็นพื้นที่เพื่อการพักผ่อนและออกกำลังกายได้ 5). น้ำประปาไม่เพียงพอ มีสาเหตุจากความหนาแน่นของชุมชนเพิ่มขึ้น 6). หลอดไฟสาธารณะเสีย 7). โทรศัพท์สาธารณะขาดการดูแลรักษามีสภาพชำรุด8). การรुकล้าทางเดินเท้าโดยเฉพาะบริเวณถนนสายหลักเนื่องจากพื้นที่เพื่อการพาณิชย์กรรมไม่เพียงพอ การสำรวจทัศนคติของผู้อยู่อาศัยที่มีต่อสถานบริการร้านค้าพบว่า ประเภทร้านค้าในชุมชนที่ผู้อยู่อาศัยใช้บริการมากได้แก่ ซูเปอร์มาร์เก็ต ร้านขายของชำ ตลาดสด ร้านเสริมสวย ร้านหนังสือ บริการเช่าวี.ดี.โอ.

ข้อเสนอแนะ : ในการแก้ไขปัญหาคือ การเพิ่มจุดสูบน้ำ การจัดคนดูแลเพื่อแจ้งปัญหาต่อหน่วยงานที่รับผิดชอบ การประสานงานกับหน่วยงานท้องถิ่น เพื่อจัดการด้านงบประมาณมาให้บริการจัดการชุมชน

3. เรื่อง : การประเมินความพึงพอใจของผู้อยู่อาศัยในโครงการเคหะชุมชนนนทบุรี

ผู้แต่ง : วัชรภรณ์ ฤทธิพงษ์

หน่วยงาน : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย **ปีที่แต่ง :** 2545

วัตถุประสงค์ : ศึกษาความพอใจของผู้อยู่อาศัยที่มีต่อ สภาพแวดล้อม กายภาพ สังคม ระบบสาธารณูปโภค องค์ประกอบของหน่วยพักอาศัย และการดูแลจัดการชุมชน การศึกษานี้ใช้แบบสอบถามกลุ่มตัวอย่างที่อยู่อาศัยในส่วนที่ 1 ของโครงการ ซึ่งได้ดำเนินการก่อสร้างแล้วเสร็จมาเป็นเวลาประมาณ 5 ปี

ผลการศึกษา : ผู้อยู่อาศัยมีความพอใจมากพอสมควร โดยเฉพาะในเรื่องทำเลที่ตั้ง เนื่องจากผู้อยู่อาศัยมีความสะดวกในการเดินทางไปยังสถานที่ต่าง ๆ ผู้อยู่อาศัยมีความพอใจในถนน และทางเท้าภายในโครงการโดยมีความรู้สึกว่าการถนนกว้างดี สภาพดี ไม่พลุกพล่าน และมีความปลอดภัยในการใช้สอย สิ่งที่ควรปรับปรุงมากที่สุดในโครงการคือ ส่วนที่เกี่ยวกับหน่วยที่พักอาศัยโดยผู้อยู่อาศัยมีทัศนคติว่า ฝีมือและวัสดุที่ใช้ในการก่อสร้างไม่ดีนัก ผลการศึกษาความพอใจของผู้อยู่อาศัยที่มีต่อสภาพสังคมภายในโครงการ ส่วนใหญ่มีความรู้สึกพอใจเนื่องจาก มีความเป็นมิตรต่อ

กันระหว่างเพื่อนบ้าน ส่วนความพอใจต่อการดูแลจัดการชุมชน นั้น ผู้อยู่อาศัยค่อนข้างพอใจ ยกเว้นการจัดเก็บขยะที่ผู้อยู่อาศัยเห็นว่าควรปรับปรุง เนื่องจากไม่มีความสม่ำเสมอในการจัดเก็บ ในการศึกษาเกี่ยวกับความต้องการในการย้ายที่อยู่อาศัย พบว่า ผู้อยู่อาศัยส่วนใหญ่ไม่คิดจะย้ายออกจากโครงการ แสดงให้เห็นว่าสภาพแวดล้อมภายในโครงการนั้นได้สนองความต้องการของผู้อยู่อาศัยในระดับที่ดีพอใช้ นับได้ว่าโครงการนี้ประสบความสำเร็จในการช่วยแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อยและปานกลางได้พอสมควร

4. เรื่อง : สภาพการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุในที่อยู่อาศัยแบบแฟลต เคหะชุมชนดินแดง 1 และ 2 กรุงเทพมหานคร

ผู้แต่ง : จิระภา ศรีคำ

หน่วยงาน : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีที่แต่ง : 2545

วัตถุประสงค์ : เพื่อศึกษาสภาพการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุในที่อยู่อาศัยแบบแฟลตเคหะชุมชนดินแดง 1 และ 2 โดยศึกษากิจกรรมการใช้พื้นที่ สภาพที่อยู่อาศัยในปัจจุบัน ปัญหาการอยู่อาศัย และความคิดเห็นทั่วไปต่อสภาพที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุ

ผลการศึกษา : พบว่า ผู้สูงอายุมีกิจกรรม 3 ประเภทคือ กิจกรรมขั้นพื้นฐาน ได้แก่ การรับประทานอาหาร การนอนและการขับถ่าย กิจกรรมการทำงานช่วยเหลือครอบครัว ได้แก่ การทำงานบ้าน ดูแลหลาน และทำงานค้าขาย และกิจกรรมพักผ่อนในเวลาว่าง ได้แก่ การดูโทรทัศน์ พูดคุยกับเพื่อนบ้าน นั่งพักผ่อน นอนกลางวัน ออกกำลังกาย อ่านหนังสือ ทำงานอดิเรก และฟังเพลงหรือวิทยุ โดยใช้เนื้อที่สำหรับกิจกรรมเรียงตามลำดับพื้นที่ที่มีการใช้งานมากไปหาน้อยคือ ภาพในห้องพักอาศัย โถงทางเดินของอาคาร ด้านข้างหรือระหว่างอาคาร ตลาด ใต้ถุนอาคาร และสนามกีฬา

สภาพที่อยู่อาศัย มีอาคาร 2 แบบ คือ แฟลต 1-64 เป็นอาคาร ค.ส.ล. สูง 5 ชั้น ใต้ถุนโล่ง มีห้องพัก 56-80 หน่วย แต่ละหน่วยมีพื้นที่ 40.25 ตารางเมตรและแฟลต ๗1-๗11 เป็นอาคาร ค.ส.ล. สูง 5 ชั้น ใต้ถุนโล่ง 1 ด้าน มีคอร์ริดกลาง มีห้องพัก 198-226 หน่วย แต่ละหน่วยมีพื้นที่ 36.05 ตารางเมตร อาคารทั้งสองแบบมีทางเดินแบบ Single Loaded Corridor แต่ละห้องประกอบด้วย ส่วนนอกประสงค์ ครว หอน้ำ และระเบียง สภาพปัญหาในพื้นที่ชุมชน ได้แก่ การขาดพื้นที่ในการพักผ่อน สภาพปัญหาในพื้นที่ส่วนกลางของอาคาร ได้แก่ ปัญหาการขึ้นลงบันไดขาดและส่วนประกอบของโถงทางเดินไม่เหมาะสม สภาพปัญหาในห้องพักอาศัย ได้แก่ พื้นที่ใช้สอยไม่เพียงพอ ปัญหาการสัญจร ปัญหาการระบายอากาศ แสงสว่างไม่เพียงพอ ขาดทัศนียภาพเนื่องจากตำแหน่ง และลักษณะของช่องเปิด และขนาดพื้นที่และอุปกรณ์ในห้องน้ำไม่เหมาะสม

ข้อเสนอแนะ : ในการพัฒนาที่อยู่อาศัยสำหรับผู้สูงอายุมีข้อสรุปว่า ควรพิจารณาใน 3 ระดับคือ ในระดับชุมชน ด้านที่ตั้งของอาคาร ผังบริเวณของอาคาร ในระดับอาคาร ด้านรูปแบบอาคาร รายละเอียดของพื้นที่ส่วนกลางของอาคารและระดับห้องพักอาศัย ด้านพื้นที่ใช้สอย การสัญจร ตำแหน่งและลักษณะของช่องเปิด และอุปกรณ์ในห้องพักอาศัยเพื่อให้สอดคล้องกับการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุ

5. **เรื่อง :** การประเมินผลการรื้อย้ายชุมชนแออัดในเมืองสู่ชานเมือง : กรณีศึกษาชุมชนอ่อนนุช

ผู้แต่ง : บุญชู เวทโอสถ

หน่วยงาน : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย **ปีที่แต่ง :** 2540

วัตถุประสงค์ : เพื่อศึกษาสภาพการอยู่อาศัยด้านต่าง ๆ รวมทั้งความสำเร็จของโครงการ โดยสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง 188 ตัวอย่าง จากจำนวน 12 ชุมชน

ผลการศึกษา : พบว่า เมื่อมีการย้ายออกจากชุมชนแออัดเดิมไปอยู่ในที่ที่โครงการของการเคหะแห่งชาติไทย จัดไว้ให้ ผู้อยู่อาศัยมีสภาพการอยู่อาศัยในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1) **สภาพทางกายภาพ :** ส่วนใหญ่มีแบบบ้านเป็นที่อยู่อาศัยแบบบ้าน 2 ชั้น เนื่องจากต้องการใช้พื้นที่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด เพราะที่ดินที่ได้กรรมสิทธิ์มีขนาดเฉลี่ย 19.5 ตารางวา ซึ่งนับเป็นพื้นที่น้อยเมื่อเทียบกับจำนวนคนในครอบครัวเฉลี่ย 5 คนต่อหลังคาเรือน

2) **สภาพสังคมและเศรษฐกิจ :** ผู้อยู่อาศัยมีการเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน ความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของสังคมมีมากขึ้น มีการใช้บริการน้ำและไฟฟ้าได้ดีกว่าชุมชนเดิม ส่วนในด้านเศรษฐกิจ ผู้อยู่อาศัยส่วนใหญ่ยังคงประกอบอาชีพเดิม แต่รายได้เฉลี่ย ลดลงเนื่องจากมีรายจ่ายสูงขึ้นในด้านค่าที่ดิน ค่าสร้างบ้าน ค่าเดินทาง เป็นต้น อย่างไรก็ตามครัวเรือนส่วนใหญ่มีรายได้เพียงพอกับรายจ่ายในชีวิตประจำวัน

3) **ความสำเร็จของโครงการพิจารณาจาก**

- การเข้าอยู่อาศัยในโครงการ มีผู้เข้าอยู่อาศัยเพียงร้อยละ 57.1 ของผู้ที่ได้รับสิทธิเนื่องจากผู้ได้รับกรรมสิทธิ์ไม่สามารถประกอบอาชีพเดิมได้ ที่อยู่อาศัยไกลจากชุมชนเดิม และมีการขายสิทธิไปแล้วคิดเป็นร้อยละ 4.3 ซึ่งผู้ซื้อสิทธินี้ยังไม่มีความจำเป็นที่จะเข้าอยู่อาศัย

- ผู้อยู่อาศัยในโครงการไม่คิดที่จะขายสิทธิถึงร้อยละ 80.9 และร้อยละ 72.8 ไม่คิดที่จะย้ายออกจากโครงการ แสดงว่าโครงการนี้สร้างความมั่นคงในการอยู่อาศัยได้เป็นอย่างดี รวมทั้งส่วนใหญ่มีความพอใจด้านกายภาพและความมั่นคงในที่อยู่อาศัย

ผลการศึกษาดังกล่าวสรุปได้ว่า การย้ายที่อยู่อาศัยใหม่ไปอยู่ชานเมือง ทำให้ผู้อยู่อาศัยมีรายจ่ายสูงขึ้นในเรื่องค่าที่ดินและการสร้างบ้าน รวมถึงค่าเดินทาง แต่อย่างไรก็ตาม ผู้อยู่อาศัยส่วนใหญ่พึงพอใจกับการมีที่อยู่อาศัยเป็นของตนเอง เกิดความมั่นคงในการอยู่อาศัย

6. เรื่อง : การประเมินผลโครงการชุมชนบางบัวทองของการเคหะแห่งชาติ

ผู้แต่ง : วิมลสิทธิ์ หรยางกูร และคณะ

หน่วยงาน : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีที่แต่ง : 2528

วัตถุประสงค์ : เพื่อประเมินผลโครงการในด้านต่างๆ ตามทัศนคติของผู้อยู่อาศัยในโครงการ โดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม จำนวน 45 ครอบครัว

ผลการศึกษา : พบว่าชาวชุมชนมีความพึงพอใจต่อการได้รับกรรมสิทธิ์ที่ดินเป็นของตนเอง แต่ชาวชุมชนส่วนหนึ่งมีความเห็นว่าแปลงที่ดินที่มีขนาด 15 ตารางวา เล็กเกินไปสำหรับการอยู่อาศัย ในย่านชานเมือง และชาวชุมชนอีกส่วนหนึ่งมีความพอใจในชีวิตความเป็นอยู่น้อยกว่าเดิม ทั้งนี้มีสาเหตุจากปัญหาด้านเศรษฐกิจอันเนื่องมาจากการมีที่อยู่อาศัยใหม่ อย่างไรก็ตาม ถือว่าโครงการชุมชนบางบัวเป็นโครงการที่ประสบความสำเร็จในเบื้องต้น เพราะผู้อยู่อาศัยโดยทั่วไปมีความพอใจต่อโครงการ โดยเฉพาะได้กรรมสิทธิ์ที่ดินเป็นของตนเอง ซึ่งทำให้ผู้อยู่อาศัยมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และเกิดความห่วงใยในสิ่งที่ตนมีอยู่

7. เรื่อง : การวิเคราะห์ต้นทุน - ผลตอบแทนโครงการที่อยู่อาศัยแบบร่วมกันสร้าง

กรณีศึกษา โครงการร่วมกันสร้าง ลาดพร้าว 101

ผู้แต่ง : บุษรา ศรีพานิชย์

หน่วยงาน : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีที่แต่ง : 2544

วัตถุประสงค์ : เพื่อหารายการต้นทุนและผลตอบแทนที่เกิดขึ้นในโครงการที่อยู่อาศัยแบบร่วมกันสร้าง และประเมินผลโครงการร่วมกันสร้างด้วยวิธีการวิเคราะห์ต้นทุน - ผลตอบแทน ทั้งในด้านการเงินและในด้านเศรษฐศาสตร์ แบ่งการวิเคราะห์เป็น 2 ส่วนคือ ส่วนผู้จัดทำโครงการและส่วนผู้อยู่อาศัย กลุ่มตัวอย่างคือ ชาวบ้านที่ร่วมกันสร้างและอยู่ตั้งแต่แรกจนถึงปัจจุบันจำนวน 50 หลัง ใช้ข้อมูลในงบการเงินของบริษัทโครงการร่วมกันสร้าง ช่วงปี 2522 - 2541 เพื่อวิเคราะห์ผลเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบคือ กรอบการประเมินซึ่งได้จากขั้นตอนการทำโครงการ 9 ขั้นตอน และแบบสัมภาษณ์ชาวบ้าน วิเคราะห์ข้อมูลโดยการคำนวณตามสูตรตัวชี้วัดความคุ้มค่า รวมถึงการวิเคราะห์ในเชิงคุณภาพ

ผลการศึกษา : สรุปได้ว่าโครงการนี้เป็นประโยชน์ต่อผู้มีรายได้น้อย เพราะได้รับความมั่นคงจากการมีที่อยู่อาศัยเป็นของตนเอง มีโอกาสได้อยู่ร่วมกันเป็นชุมชนและสามารถบริหารจัดการกันเองได้ ซึ่งเป็นแนวทางทำให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป ถึงแม้ว่าการลงทุนจะไม่มีคุ้มค่าแต่ผู้จัดทำสามารถบริหารโครงการไม่ให้เกิดผลขาดทุนได้ และยังมีส่วนช่วยแก้ปัญหาสังคมเรื่องที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อยวิธีหนึ่ง

สรุป

จากการศึกษาผลงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องแสดงให้เห็นว่า สิ่งที่อยู่อาศัยในแต่ละโครงการ
ต้องการที่สำคัญคือ

- ความมั่นคงในการอยู่อาศัย คือ การมีบ้านเป็นของตนเอง
- การมีอาชีพและมีรายได้เพิ่มขึ้น
- มีสภาพแวดล้อมที่ดีขึ้น
- ได้รับการบริการด้านสาธารณสุขที่เพียงพอ
- มีสังคมที่ดีคือ บุตรหลานได้รับการศึกษา มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน มีความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนบ้าน เป็นต้น

ความต้องการเหล่านี้ถือเป็นปัจจัยพื้นฐานของการดำรงชีพ อันจะนำมาซึ่งคุณภาพชีวิตที่ดี
ขึ้น แต่ยังไม่สามารถจัดลำดับความสำคัญของความต้องการเหล่านี้ได้ เพราะแต่ละชุมชนและ
ครอบครัวมีผลกระทบที่แตกต่างกันขึ้นกับสถานการณ์ของแต่ละครอบครัว อย่างไรก็ตาม ความ
ต้องการในเรื่องปัญหาการมีอาชีพและรายได้น่าจะเป็นความต้องการอันดับแรก ๆ

สำหรับผู้วิจัย เมื่อได้ศึกษาปัญหา สภาพการอยู่อาศัยด้านต่าง ๆ และความต้องการของผู้
อยู่อาศัยในแต่ละโครงการ ตลอดจนวิธีการศึกษาปัญหาของผู้วิจัยอื่นๆ จะได้นำผลสรุปจากการ
ศึกษาเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับโครงการโดยเฉพาะกรอบวัตถุประสงค์ของนโยบายสวัสดิการ
ด้านที่อยู่อาศัยสำหรับข้าราชการและข้าราชการบำนาญ และงานวิจัยต่างๆ รวมทั้งสอบถามจากผู้
เชี่ยวชาญด้านการวิจัยประเมินผลโครงการและสอบถามผู้ที่รับผิดชอบโครงการบ้านจัดสรรสวัสดิ
การข้าราชการบำนาญที่จะทำการประเมินผลเพื่อทราบประเด็นที่จะวิจัย ผลสรุปทั้งหมดนี้นำมา
ประกอบกันเพื่อกำหนดตัวแปรเพื่อสอบถามและสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง แล้วนำผลมาวิเคราะห์หา
คำตอบตามที่ตั้งวัตถุประสงค์ไว้

โดยผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวความคิดของการวิจัยไว้ดังนี้

เป็นงานวิจัยประเภท การประเมินผลหลังการดำเนินการซึ่งนำใช้เทคนิควิธีการประเมิน
ประสิทธิผลของโครงการ ไม่ได้ประเมินผลกระทบหรือผลข้างเคียงของโครงการและไม่ได้ประเมิน
ผลประสิทธิภาพและความพึงพอใจของโครงการ เพราะวัตถุประสงค์ของโครงการบ้านจัดสรรสวัสดิ
การข้าราชการบำนาญที่นครหลวงเวียงจันทน์ เป็นการตอบแทนบุญคุณข้าราชการผู้ทำความ
ดีต่อประเทศชาติ ซึ่งมีเงื่อนไขในการซื้อ-ขายบ้านคือ ไม่มีดอกเบี้ย ระยะเวลาการผ่อนซื้อไม่มี
กำหนด โดยมีขอบเขตการวิจัยเฉพาะในด้านการบริหารจัดการโครงการด้านกายภาพและด้านการ

เงินของโครงการ เพื่อศึกษาว่าผลที่เกิดขึ้นตรงกับวัตถุประสงค์ในขั้นตอนวางแผนและออกแบบหรือไม่ ผลที่เกิดขึ้นนั้นเป็นผลที่แท้จริงหรือผลข้างเคียง โดยไม่ศึกษาเรื่องความคุ้มค่าในการลงทุน แต่ได้กำหนดกรอบด้านเนื้อหาและวิธีการวิจัยไว้ดังนี้

1) การประเมินผลการดำเนินงานโครงการด้านกายภาพครอบคลุม 3 ประเด็นหลักคือ

- ศึกษาเปรียบเทียบแผนการดำเนินโครงการ กับผลการดำเนินงาน ในด้านที่ตั้งของโครงการสอดคล้องกับแผนพัฒนาเมืองของผังเมืองรวมหรือไม่ เหมาะสมกับการอยู่อาศัยของผู้อยู่อาศัยหรือไม่ ระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการที่จัดให้ทำได้ตามวัตถุประสงค์ของโครงการหรือไม่ และรูปแบบอาคาร โดยการศึกษาคุณภาพการก่อสร้างได้ตามมาตรฐานหรือไม่อย่างไร ด้วยวิธีการศึกษาจากเอกสารแผนการดำเนินงาน สัญญาก่อสร้าง บทรายงานผลการดำเนินโครงการและการสำรวจบันทึกจากสถานที่จริงเพื่อเปรียบเทียบระหว่างแผนการและผลที่เกิดขึ้นจริง

- ศึกษาความพึงพอใจของผู้อยู่อาศัยต่อลักษณะทางกายภาพของที่อยู่อาศัยใน 2 เรื่องคือ (1) ศึกษาประเมินผลความสอดคล้องระหว่างการจัดพื้นที่การใช้สอยในบ้านกับการใช้สอยจริง ด้วยการสังเกต บันทึก ถ่ายภาพลักษณะทางกายภาพของชุมชนและที่อยู่อาศัย สัมภาษณ์ผู้ออกแบบวางแผนและผู้ที่อยู่อาศัย และใช้แบบสอบถามสำหรับกลุ่มตัวอย่างที่อยู่อาศัยในโครงการ (2) ศึกษาทัศนคติของผู้อยู่อาศัยต่อกับที่อยู่อาศัย เป็นที่พอใจมากน้อยเพียงใด

- ศึกษาความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและผู้อยู่อาศัยในโครงการต่อที่อยู่อาศัยเพื่อนำข้อมูล

2) ประเมินผลเปรียบเทียบแผนการที่วางไว้ กับผลการดำเนินงานด้านการเงินและศึกษาอุปสรรคที่เกิดขึ้นระหว่างการดำเนินงาน หาสาเหตุที่ไม่สามารถทำได้ตามแผนการ โดยเฉพาะในการทำสัญญาซื้อ-ขาย และการจัดเก็บเงินค่าซื้อบ้านจากผู้อยู่อาศัยในโครงการ

3) การเสนอแนะแนวทางในการปรับปรุงแก้ไขโครงการเดิม ด้านกายภาพที่อยู่อาศัยและการจัดการด้านเงิน ด้วยการรวบรวมข้อคิดเห็นของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ความต้องการและปัญหาในการอยู่อาศัยของผู้อยู่อาศัยในโครงการประกอบกับผลการประเมินผลการดำเนินงานด้านกายภาพและด้านการเงิน และเป็นข้อเสนอแนะแนวทางในการทำโครงการใหม่ด้วยการนำเสนอลักษณะรูปแบบชุมชนและที่อยู่อาศัยที่พึงประสงค์ของผู้อยู่อาศัย และการวางแผนการดำเนินงานโครงการ ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง